

În lumea primelor cotidiene

de Lucian-Vasile Szabo

Viață scurtă sau constanță

Anul 1660 este fundamental în istoria comunicării în masă și mai ales pentru presa tipărită, căci atunci a apărut primul cotidian al lumii. Se numea *Leipzinger Zeitung* (*Ziarul de Leipzig*) și apărea, evident, în acest oraș din Germania. Nu va rezista foarte mult. Cotidian înseamnă în fiecare zi, însă experiența... cotidiană va dovedi că puține gazete vor fi în stare să apară în toate cele șapte zile ale săptămânii. Chiar și în prezent, când tehnologia editării și multiplicării a atins un nivel ridicat, prea puține sunt ziarele care nu „sar” o zi din săptămână, de obicei pe cea de duminică. Situația e diferită pentru publicațiile online, unde conținutul poate fi modificat la orice oră din zi sau din noapte, în funcție de evenimentele derulate și de importanța știrii. De dificultățile de editare se ține seama și când sunt analizate faptele trecutului în domeniul comunicării. Astfel, după efemerul *Leipzinger Zeitung* abia în 1702 va fi consemnată prima mare aventură a unui cotidian în lume. Se va petrece la Londra, iar ziarul se va numi *Daily Courant*. Acesta însemna o coală de hârtie, având pe față știri dispuse pe două coloane, așa cum era formatul epocii. Pe verso vor fi inserate texte publicitare, ceea ce arată că reclamele deveniseră necesare pentru promovarea unor produse și servicii¹. *Daily Courant* va fi un cotidian de cursă lungă, căci va apărea între 1702 și 1732, performanță greu de atins de multe dintre publicațiile de la începutul mileniului al III-lea. Este o mare deosebire față de Franța, unde primul cotidian, *Journal de Paris*, va intra pe piață abia în 1777. Diferența se explică, va considera un cercetător, prin faptul că o gazetă zilnică nu avea cum să se dezvolte atâta timp cât monopolul știrilor era deținut de *Gazette*². Cu întârziere apare, în 1783,

și primul cotidian pe teritoriu american, *Pennsylvania Evening Post*. Beneficiind însă de o mult mai mare libertate de exprimare, americanii (din Statele Unite) vor recupera rapid acest decalaj, numărul publicațiilor zilnice devenind tot mai mare.

In 26 august 1789 va fi adoptată în Parisul revoluționar faimoasa Declarație a Drepturilor Omului. Va conține un pasaj care, de atunci, va oferi cadrul de evoluție pentru libertatea și responsabilitatea presei de oriunde în lume: „Libera comunicare a ideilor și opiniilor este unul din drepturile cele mai prețioase ale omului; orice cetățean poate deci vorbi, scrie, tipări liber, cu condiția să răspundă pentru abuzul de această libertate în cazurile determinate de lege”. Principiile au fost valabile trei ani, până în 10 august 1792. În această perioadă, presa de toate tipurile s-a dezvoltat nestăvilit, ritmul fiind încetinit doar de incapacitatea tehnică de a tipări. Procesul tipografic dura foarte mult, deoarece se lucra încă literă cu literă, ajustările aduse utilajelor tipografice neavând cum să sporească prea mult eficiența. Munca era făcută de artizani, progresul tehnic lăsându-se așteptat. Totuși, Revoluția franceză va da publicațiilor prilejul să susțină piața liberă a ideilor și a stimulat diversitatea. Parisul s-a umplut de cotidiene, presa cunoscând o dezvoltare și în provincie. O schimbare importantă se petrece și în privința formatelor, căci va exista varietate. Cotidienele vor avea patru pagini la dimensiunile de 33x24 cm, în octavo, cum se numesc din punct de vedere științific, dimensiunile fiind mai mari decât un A4 din zilele noastre.

Din 10 august 1792, când monarhia este înlăturată, guvernul provizoriu ia măsuri pentru salvarea Revoluției, în perioada Terorii³, cum va fi cunoscută în istorie, printre victime numărându-se și ziarele, numărul

¹ Kevin Williams, (2009), *Read All About It!: A History of the British Newspaper*, Routledge, p. 54.

² Gabriel Thoveron (2003), *Istoria mijloacelor de comunicare*, Editura Institutul European, Iași, p. 16.

³ Marisa Linton (2006) “Robespierre and the terror: Marisa Linton reviews the life and career of one of the

lor fiind redus drastic, iar cele păstrate intrând sub control. Jurnaliștii și editorii care nu vor dori sau nu vor apuca să se conformeze vor fi pedepsiți, unii dintre ei fiind executați. Teroarea va slăbi în anii următori, numărul de gazete va crește din nou, însă maxima libertate câștigată în vara lui 1789 rămânea departe. Prigoana împotriva oamenilor de presă se va menține, cunoscând variații. Sunt dezvoltate și relațiile dubioase dintre reprezentanții puterii și gazete, căci unele dintre acestea, mai servile, se procopsesc cu subvenții guvernamentale importante. Se va deschide astfel drumul alunecos al posibilității cumpărării favorurilor unei părți a mass-media. Firave, aceste libertăți îngădite vor fi regretate câțiva ani mai târziu, iar nostalgia „se va adânci și mai mult atunci când Napoleon va regla totul, impunând o supunere absolută”⁴.

Când totul e subversiv...

Că domnia lui Napoleon a fost teribilă pentru presă rezultă din numeroasele decizii împotriva acesteia. Mass-media va fi considerată subversivă, iar împăratul își va lua puterea de a o corecta. O va face treptat și decis, în paralel cu suprimarea majorității libertăților cetățenești câștigate înainte și în anii republicii. În 1800, vor fi lăsate să funcționeze în Franța doar 13 publicații, însă și acestea vor fi supuse unei supravegheri drastice. Gazetarii erau în centrul persecuțiilor în mod arbitrar, fără judecată, deci și deciziile instanței erau supuse influenței Puterii. O publicație va căpăta caracter oficial, devenind de referință și un model pentru celelalte, un îndrumător. Un cercetător va oferi o imagine, pe care, din păcate, o vom recunoaște și în alte regimuri totalitare: „În cele din urmă, ziarul *Le Moniteur*, fondat în timpul Revoluției, devine organ oficial al guvernului, iar textele publicate aici, în afara documentelor oficiale, se ofereau drept exemple de urmat pentru ceea ce mai rămăsese din presă. Pentru a se asigura că presa se va supune intereselor tronului, Napoleon însuși dicta temele, subiectele care urmau să apară în ziar și orientarea acestora”⁵.

Supusă constrângerilor în Franța, libertatea presei va reuși să se extindă în alte țări. Astfel, în Marea Britanie numărul cenzorilor va spori treptat, însă, din 1772, jurnaliștii vor avea dreptul să prezinte public rezumate ale lucrărilor din Parlament, pentru ca, din 1803, să poată prezenta debaterile în întregime. În același timp, sunt agregate mișcări de protest împotriva taxelor la care erau supuși editorii de publicații (taxa de timbru, pe anunțuri și hârtia de tipar), considerate împovărătoare și, de fapt, o cenzură abia mascată a libertății de informare. Va fi o evoluție inversă față de Italia, unde ocupația exercitată de trupele franceze conduse de Napoleon a determinat adoptarea de măsuri împotriva presei ostile, în același an 1803. Gazetele cu conținut politic fie s-au adaptat, fie au dispărut, în această situație de câștigat având presa literar-artistică.

În Statele Unite fusese votat, în 1791, un prim amendament la Constituție, favorabil mass-media: „Congresul nu va adopta nicio lege care să îngreădească libertatea cuvântului sau a presei”. Cu toate acestea, gazetarii vor fi adesea urmăriți în justiție ori supuși răzbunărilor politice⁶. Tot aici se va întâmpla un fenomen curios, căci timp de trei ani presa va fi supusă, oficial, unui control autoritar. În discuție e o lege: „În anul 1798, Congresul a adoptat *The Sedition Act*, prin care califica drept infracțiune discutarea publică ori publicarea unor idei ațâțătoare – știri false, scandaloase, împotriva guvernului, Congresului ori președintelui – pe care le sancționa cu doi ani închisoare sau cu o amendă de 2000 de dolari. În baza acestei legi, numeroși cetățeni, unii simpatizanți ori membri ai unor grupări politice, au fost pedepsiți; abia în anul 1801, președintele T. Jefferson și-a cerut public scuze față de aceștia și a abrogat legea”⁷. Dededubturile au fost politice și electorale, deoarece, așa cum notează un cercetător, legea a fost susținută de federaliști contra democrat-republicanilor lui Thomas Jefferson, întrucât considerau că aceștia din urmă controlează ziarele⁸.

most vilified men in history”, *History Today*, 8 (56): 23.

⁴ Jean-Nöel Jeanneney (1997), *O istoria a mijloacelor de comunicare*, Editura Institutul European, Iași, p. 77.

⁵ Marian Petcu (1999), *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*, Editura Polirom, Iași, p. 35.

⁶ Pierre Albert (2002), *Istoria presei*, Editura Institutul European, Iași, p. 22.

⁷ Marian Petcu, *op. cit.*, p. 60.

⁸ Terri Diane Halperin (2016), *The Alien and Sedition Acts of 179: Testing the Constitution*, John Hopkins University Press, Baltimore, p. 66.

Times, un succes deplin. Dar și corupt

Primul cotidian general, de informare și de opinie, conceput pentru a se adresa unui public larg, vizând toate categoriile de vârstă și profesionale, va fi realizat la Londra. Primul număr din *Times* va ieși de sub tipar în 1 ianuarie 1788. Era continuatorul unei alte publicații, *Daily Universal Register*, apărute cu trei ani înainte, cu scopul declarat de a tipări anunțuri comerciale, deci reclamă. Inițiativa i-a aparținut lui John Walter, negustor de cărbune, îmbogățit însă din vânzarea de asigurări, piață care luase un mare avânt în acea perioadă. A existat, desigur, tentația pentru acest om bogat de a intra în universul fascinant al mânăuirii de informații, de a găsi și dezvălui secrete, dar și de a păstra unele contracost. Walter, ca om cu bani, a avut și această calitate, de a face și mai mulți, uzând de manevre editoriale. Avem aici un prototip al „mogului” de astăzi, pentru care câștigul din informații și din manevrarea lor va deveni mai important decât informarea. În consecință, *Times* va avea o istorie marcată de acest debut corupt. Un cercetător va nota: „Istoria oficială a ziarului *Times*, stabilită chiar de acesta – după cel de al Doilea Război Mondial – nu trece sub tăcere aceste origini tulburi, ba chiar arată că în această epocă existau două categorii de bani secreți. *Suppression Fee*: sumă vărsată ca să nu apară ce nu convine. *Contradiction Fee*: sumă vărsată pentru a avea dreptul de a redacta un articol contradictoriu celui care nu convine – cele două variante ale putreziciunii”⁹.

Se va ieși din sfera influenței guvernamentale, chiar dacă de aici veneau sume frumoase. Va fi luată chiar o poziție de adversitate. În 1804, ținta dezvălurilor din ziar va deveni lordul Benville, care deținea o poziție de primă mână în marina britanică. Lordul se va răzbuna și va încerca să dea o lovitură sub centură: va interzice administrației să mai cumpere *Times*. Reacția lui Walter a fost cea a unui editor serios de presă. Va denunța abuzul, iar în locul cumpărătorilor din instituțiile administrative se va alege cu noi cititori, particulari, care vor aduce publicației sume mult mai mari față de cele pierdute prin decizia interesată a lordului Banville.

The *Times* era văzut ca o afacere, nevoia de câștig dictând și unele atitudini în ceea ce privește maniera de a face presă¹⁰. Vor fi dezvoltate însă și elemente specifice ale jurnalismului evoluat. *Times* va relata cu amănunte despre mișcările revoluționare din Franța. Cum nu exista telegraf și nici alte moduri de a trimite știrile, în afară de poștă, serviciu care funcționa deficitar în acele vremuri tulburi, conducerea ziarului a decis să trimită un vas în larg, la întâlnire cu cele franceze. Astfel, erau cumpărate ziare care relatau despre mișcările pentru libertate și despre represiunea de pe continent, noutățile apărând în paginile ziarului londonez înaintea publicațiilor editate de concurență. Va fi făcută să funcționeze instituția corespondentului din străinătate, plătit bine mai ales pentru știrile interesante, fapt care va contribui major la dezvoltarea presei mondiale.

⁹ Jean-Nöel Jeanneney, *op. cit.*, p. 80.

¹⁰ Ian R. Christie, *Myth and Reality in Late-eighteenth-century British Politics: And Other Papers*, University of California Press, Berkeley, 1970, p. 326.